

UN PROJECTE DE SOCIETAT EN CLAU D'UTOPIA

Joan N. García Nieto

Introducció

- 1. El «Mercat Total»**
- 2. Conseqüències del «Mercat Total»**
- 3. Problemes plantejats i no resolts**
- 4. Els grans capítols d'un projecte en clau d'Utopia**
- 5. Nous valors, nous objectius**
- 6. Conclusió. Projecte necessari i possible**

Notes

INTRODUCCIÓ

Invocar la utopia com un element inspirador d'un projecte social no és pas la moda dels nostres dies. Vivim dominats, si més no aparentment, per la cultura de l'eficàcia, del pragmatisme. d'allò que es pot veure i tocar. En nom d'aquesta cultura s'ha proclamat el rèquiem per les utopies. I, tanmateix, són molts, som molts els qui tenim motius a bastament per a cercar i proclamar un projecte de societat en clau d'utopia. Utopia que no confonem ni amb mite ni amb quimera. Utopia és allò que no existeix aquí i ara, però que divisem a l'horitzó com a objectiu, com a inspiració d'alguna cosa nova que pot arribar a existir. Alguna cosa «inèdita però viable», en paraules de Paulo Freire.

Afirmem que tenim prou raons per a apostar per aquest horitzó utòpic perquè l'actual sistema de Mercat Total, on tot es pot comprar i on tot es pot vendre, continua generant situacions d'extrema desigualtat, de pobresa, de marginalitat, de violència, tant als països desenvolupats com al Tercer Món. Com sempre, la història es repeteix. Almenys en els fets més notables. Aleshores, es bo que recordem que tots els moviments d'emancipació que han existit al llarg de la història de la humanitat han sorgit enfront de situacions d'injustícia i de misèria, amb la voluntat de proclamar projectes històrics alternatius i alliberadors. Projectes pels quals han lluitat molts homes i dones. Allò que en principi potser semblava utopia avui ja no ho és. La nostra generació té el dret, i sens dubte el deure, de proclamar el nostre propi projecte d'emancipació, continuació històrica de tots aquells que ens han precedit. I això ja es una realitat en aquests moments.

Malgrat els pragmatismes, els anomenats desencisos, els possibilismes, davant situacions difícils i precàries, de desocupació general, de noves pobreses, de desigualtats creixents en el nostre món desenvolupat, davant un futur incert dissenyat per l'estratègia del Mercat Total, sorgeixen alternatives en clau d'utopia i es lluita perquè esdevinguin realitat. Alternatives, això sí, sovint silenciades i marginades, perseguides i tot, perquè no concorden amb els interessos i els projectes del sistema.

De tot això en parlarem en la reflexió que ara presentarem. Com a punt de partida ens fixarem en la incapacitat del sistema per a donar resposta als nous problemes que ens envolten. No sols no hi dóna resposta sinó que, per la seva mateixa lògica, genera i tolera aquestes situacions de màxima desigualtat i injustícia. Davant de cada problema, nou o vell, plantejat i no resolt, tractarem d'oferir una alternativa en clau d'utopia. No es tracta de defensar la utopia sense més ni més. Ni de deixar-nos enlluernar per les utopies irreals i de ciència-ficció. Es tracta, simplement, de constatar que les polítiques socials, culturals i econòmiques propugnades pels portaveus dels sectors dominants només serveixen els interessos d'uns quants i deixen molts altres homes, milions d'éssers humans, al marge, a la cuneta de la història. I això malgrat els grans recursos tecnològics i científics que avui la humanitat té al seu abast. I es tracta també de constatar i d'afirmar que no hi ha cap motiu perquè la realitat de demà hagi de ser la mateixa que avui tenim davant nostre.

D'antuvi volem advertir que no direm coses definitives ni de cap manera estendrem receptes. El que exposarem és part d'un debat en què han de participar molts, un debat que, de fet, ja ha començat a través de la mateixa pràctica d'una colla de projectes alternatius. Moltes de les coses que direm son fruit, doncs, d'aquest debat i d'aquesta pràctica. Durant dos anys, per exemple, els grups coordinats pel Comité de Solidaritat Oscar Romero han reflexionat sobre aquests mateixos

temes. Debats sindicals molt seriosos han abordat les mateixes inquietuds que tants grups de base expressaven, arrelats en els problemes de cada dia, de cada barri, de cada situació de marginació.

I encara una altra advertència metodològica important: per a imaginar el futur, per a evitar de caure en la temptació d'escapar-nos cap a utopies de ciència-ficció, ens cal analitzar i comprendre el present. El present proper a nosaltres (el Quart Món) i el present més llunyà, el dels països del Tercer Món. Tot i que l'objectiu d'aquestes notes no és de referir-nos als problemes d'aquests països, molt més urgents i dramàtics que els nostres, no han restat pas al marge de la reflexió. Qualsevol proposta adreçada a vèncer la injustícia i la pobresa del Primer Món s'haurà d'emmarcar sempre dins un Nou Ordre Econòmic Internacional. Però això ja és un altre tema.

1. EL "MERCAT TOTAL"

UN SISTEMA QUE GENERA INJUSTÍCIA I ÉS INCAPAÇ DE DONAR RESPOSTA A LES NOVES CONTRADICCIONS SOCIALS

Una de les raons més decisives per a invocar la inspiració utòpica en la construcció d'una societat diferent de l'actual es - ja ho hem dit en la introducció- la incapacitat del sistema tant per a donar resposta als nous problemes i contradiccions socials que sorgeixen com per a resoldre els conflictes heretats de la vella societat industrial.

Ningú no dubta que les societats modernes dels països desenvolupats travessen, fa ja uns quinze anys, una forta crisi. És una crisi profunda, qualificada, a causa del seu caràcter específic, de crisi estructural del sistema i, fins i tot, de la mateixa civilització. És cert que des de la perspectiva purament econòmica hom pot parlar avui dia, a les acaballes de la dècada dels vuitanta, de recuperació i de reactivació. Però també és evident que tant les seqüeles de la dècada anterior i principis de l'actual (baixada impressionant del volum d'ocupació i noves pobreses) com l'impacte encara imprevisible de la innovació tecnològica plantegen serioses incògnites; i la resposta no es fàcil. La pregunta, doncs, que ens podem fer és molt concreta: hem arribat a la fi de la civilització industrial? Som al llindar d'una hipotètica i ambigua societat postindustrial? Són preguntes que poden obtenir respostes perillosament vagues o simplement ideològiques i, fins i tot, de ciència-ficció. Però els efectes, les seqüeles de la crisi no són pas ciència-ficció, ben al contrari, tenen unes expressions prou concretes: atur generalitzat, noves formes de pobresa i de marginació social, aparició i consolidació d'una societat cada vegada més desigual. I tampoc no és ciència-ficció la incapacitat del sistema per a donar resposta als nous i vells problemes.

Aleshores, ens hem de preguntar: *Quina és la clau per a interpretar la crisi actual? Quins són els canvis reals que ja es manifesten?* Dèiem que davant una realitat tan complexa les respostes poden ser múltiples. Però és evident que totes hauran de passar pels problemes del *treball*, de la *naturalesa del treball*, de les mutacions que sofreix el procés productiu. En una reflexió com la que volem fer aquí cal abordar a fons aquestes qüestions perquè afecten els valors clàssics sobre el treball, sobre la manera de distribuir la riquesa social produïda, sobre les opcions polítiques, culturals i socials adreçades a vencer les noves pobreses, etc. És veritat que no manquen profetes de les noves tecnologies, vaticinadors de la bondat de l'època que s'apropa, que qualifiquen de *societat de l'oci postindustrial*. Prescindirem de moment dels qualificatius d'aquesta hipotètica societat del futur. Qualsevol epítet pot ser útil a l'hora de parlar d'un futur que intuïm però del qual sabem ben poca cosa. Però sí que podem estar segurs que hi ha alguna cosa nova en gestació *per a bé o per a mal*. *Per a bé* perquè, sens dubte, els avenços tecnològics han col·locat la humanitat al llindar d'un possible salt qualitatiu de creació de riquesa inimaginable només trenta anys enrera. «És una aventura apassionant des del punt de vista intel·lectual, científic i tecnològic, a la qual la comunitat científica no renunciarà». *Per a mal*, perquè les profundes transformacions que ja es comencen a operar tenen lloc <sota la llei del més fort, sense contemplacions i reforçant alhora les actituds més insolidàries del liberalisme econòmic>(2).

Fem, potser, una afirmació exagerada, demagògica? Pels fruits ho podrem jutjar. Perquè tot seguit descriuré el tipus de societat que comença a sorgir, ben diferent, per cert, del que podríem somniar o imaginar si tenim en compte les possibilitats que la humanitat té a l'abast.

Convé, doncs, deixar les coses clares des del primer moment. Quan diem que el sistema és incapaç de donar resposta als problemes nous volem dir que el *Mercat Total*, *on tot es pot comprar i tot es pot vendre*, no és més que la posada al dia, en un llenguatge modern, dels vells principis liberals que tant fascinen els «nous economistes»,⁽³⁾. Aquests, en realitat, no fan més que recollir el pilar ideològic del credo liberal i afirmar que «la identitat entre els interessos particulars i l'interés general es assegurada pel mercat i per la lliure competència,.. D'aquí a la teoria del *Mercat Total* només hi ha un pas. Efectivament, segons els nous economistes «el raonament econòmic no sols s'aplica a les relacions mercantils sinó al conjunt de les *decisions socials* d'un individu». Per exemple, la Seguretat Social ha de ser substituïda per una assegurança voluntària i lliure; de la mateixa manera, l'ensenyament hauria de ser objecte de compra i venda per part de cadascú, segons la llei de l'oferta i la demanda.

És evident, ens recorda Denis Cierc, que aquest pensament neoliberal serveix admirablement els interessos de la burgesia: «Per als nous economistes la compatibilitat d'interessos és espontània i total. L'Estat no és més que el guardià de les lleis i de la propietat. Fa regnar la llei i l'ordre- La societat no té conflictes---. Segons Rosanvalon, això seria la implantació del «*capitalisme utòpic*», que no deixa espai a la política. I una societat que «presumeix de no tenir cap conflicte» no pot ser res més que una societat totalitària. Per un d'aquests tombs propis de la història, la utopia liberal dels nous economistes és la base d'una dictadura implacable: *la dictadura i la tirania del mercat*.

«*La mà invisible*, que segons els liberals des d'Adam Smith regirà harmoniosament els mecanismes del mercat, és una mà de ferro, El liberalisme econòmic, sumptuós regal per als pobles empobrits, constitueix el fonament principal de tots els imperis» (Claude Julien).

Que no es tracta de paraules retòriques o passades de moda, ho veurem tot seguit. Veurem que, «la mà invisible» d'Adam Smith, utilitzada pels nous economistes, significa la «desregulació» fins al màxim possible de les relacions socials i econòmiques, la marginació o l'afebliment del moviment sindical, amb els consegüents costos socials que afecten molt seriosament uns col·lectius cada vegada més amplis. No es exagerat afirmar (les dades són les dades) que aquests fets ens fan recular cap als pitjors moments del primer industrialisme.

Com ens ha estat recordat no fa gaire. «aquest nou tipus de capitalisme representa el retorn als ideals del segle passat del *laissez faire* i del "darwinisme social». El seu objectiu bàsic és de reduir tant com sigui possible les conquestes socials de les classes treballadores i de revalorar el paper elitista dels rics. És una política conservadora simbolitzada especialment per Margaret Thatcher, Ronald Reagan i Helmut Kohl i imitada, cada cop més, pels governs socialdemòcrates"(4).

2. CONSEQÜÈNCIES DE L'IMPERI DEL MERCAT TOTAL

Afirmar que les polítiques neoliberals produeixen i segreguen situacions, sovint límit, de pobresa i de marginació, no vol dir negar un progrés tecnològic i de creació de riquesa impressionant. De la mateixa manera que la humanitat va avançar en el camp de la tècnica i del progrés durant tot el segle XIX, deixant rera seu un ròssec de pobles i països espoliats al Tercer Món i de discriminació als mateixos països desenvolupats, ara la història es repeteix a les portes de l'any 2000, amb la circumstància agreujant que és una reincidència premeditada.

En aquest sentit, es dramàticament eloqüent la narració dels economistes P. Jay i M. Stewart: en la seva crònica «avançada» del període entre 1989 i el 2000: “Sota el sistema de lliure mercat, els qui tenien èxit s'enriquien i els que no en tenien, restaven en la pobresa. El sistema només podia funcionar creant aquestes grans desigualtats... La riquesa atreïa més riquesa i la pobresa, més pobresa”. Els autors ens descriuen la possible situació del món desenvolupat per a l'any 2000 si continua l'alça de les actuals polítiques neoliberals. Disposem de prou dades per mostrar que aquesta previsió alarmant per a dintre de dotze anys, és una realitat més que evident a finals del 1988. ¿Serà possible canviar aquesta crònica “avançada”, que comença el 20 de gener de 1989, en prendre possessió del seu càrrec el nou president dels Estats Units? O s'acosta «l'Apocalipsi 2000»? (5).

Hem de ser molt concrets i no fer afirmacions abstractes si realment volem comprendre el futur i cercar solucions sense deixar-nos endur pel fatalisme. De quins costos socials parlem? Quins nous desequilibris culturals i econòmics comencen a aparèixer? Sense ànim d'esgotar el tema i només a títol d'exemple, assenyalem a continuació dos grans blocs que es refereixen a determinants costos socials alarmants. Són un símptoma del futur que ens espera si tot continua com fins ara. Tots dos estan relacionats amb el fet del treball: són el tema del deteriorament de les condicions de treball (situació precària de la contractació i atur) i el tema de les noves contradiccions socials (segmentació i dualització del conjunt de la societat en general i del mercat de treball en particular).

a) Innovació tecnològica i condicions de treball precàries

Els portaveus del sistema ens diuen sovint, i ens ho repeteixen, que l'atur i les situacions de manca que l'acompanyen tenen la causa en la crisi que hem sofert durant els darrers quinze anys. Però ara, no paren d'insistir-hi, la crisi ha estat superada i ja avancem pel camí correcte de la recuperació i del benestar per a tots els ciutadans (6).

En aquesta afirmació hi ha una trampa i cal descobrir-la. Disposem de prou indicis per a poder dir que tal recuperació «econòmica» s'ha fet i es fa a costa precisament de la recuperació «social». Indicis que palesen uns costos socials «necessaris» per a aconseguir que la recuperació sigui possible. Costos socials, d'altra banda, que no són de caràcter temporal sinó de caràcter institucional i estructural. És a dir, dissenyats per perdurar indefinidament i fins i tot s'agreujaran quantitativament i qualitativament, si hom no adopta polítiques alternatives

L'explicació és senzilla. Per a sortir de la crisi el sistema necessita recuperar els nivells de benefici i d'acumulació capitalistes que s'havien perdut o havien disminuït durant la dècada dels setanta. Això exigia, entre altres coses, abaratir els costos laborals i augmentar, tant com fos possible, la productivitat; en termes corrents, significava produir molt però amb menys persones

i amb sous baixos, la qual cosa només es podia aconseguir tenint les mans lliures per a poder acomiadar els treballadors quan ja no fessin falta, perquè serien substituïts per les «noves» màquines. Dos principis bàsics per a la sortida de la crisi, segons els principis del Mercat Total: 1) *feina barata i flexible*; i 2) *renovació de l'estructura productiva obsoleta mitjançant les innovacions tecnològiques i utilització de les tècniques d'organització i de gestió a la japonesa*». Ambdues polítiques (innovació tecnològica i mercat laboral flexible) són la clau de volta d'aquest futur que ja comença a treure el cap. Efectivament:

1.- La *innovació tecnològica*, de la manera que ha estat introduïda i utilitzada (procés que tot just comença), no tan sols ha significat un augment espectacular de la productivitat sinó que substitueix («allibera»), enormes quantitats de mà d'obra humana o la desplaça cap altres bandes. En qualsevol cas, és un fet que provoca i provocarà un tipus d'atur que ben poca cosa té a veure amb l'atur dels anys 70. Es l'anomenat atur *tecno-estructural*, objecte de tantes anàlisis i sobre el qual tothom està més o menys d'acord. Veus expertes de l'OIT i de la CEE (*informe FAST*) ens adverteixen que pel cap baix no es preveuen canvis substancials del volum desocupació abans de la dècada dels cinquanta del proper segle. En canvi, ho sabem prou bé, no tothom està d'acord en el tractament que cal donar a la desocupació en massa, tant l'actual com la que tenim no gaire lluny.

2) *El mercat laboral "flexible"* unit a l'afebliment del moviment sindical, heus aquí una altra condició per a garantir la mena d'innovació tecnològica que el sistema necessita: força laboral desprotegida i contractació flexible. És a dir, via lliure a tot tipus de contractació eventual, amb presència sindical afeblida i pràcticament sense cap contrapartida en matèria de reciclatge ocupacional o de compensació econòmica adequada. Només cal contemplar imparcialment l'escena laboral dels nostres dies per a veure que tot s'ha aconseguit.

Les estadístiques oficials ens mostren que només uns quinze anys enrera (a principis dels setanta) el 98 per cent dels contractes eren fixos. Avui ja n'hi ha un 20 per cent d'eventuals. I encara més, les dades que mensualment elabora el ministeri de Treball confirmen que durant el últims cinc anys els contractes fixos (indefinitos) només arriben al 5 per cent a tot Espanya. S'ha calculat que a finals de segle (el mític 2000) la població ocupada i assalariada es podria segmentar així: un 25 per cent d'assalariats fixos (els més ben retribuïts i amb una alta qualificació professional); un 50 per cent constituït per eventuals (normalment més mal retribuïts i sotmesos a una indefensió social notable); i el 25 per cent restant format pels «submergits». aquests sí, en la més absoluta i total indefensió.

El drama d'aquesta realitat - ja ho hem dit, però convé no oblidar-ho es que la innovació tecnològica és en si un gran avenç per a la humanitat. Les possibilitats de crear riquesa alimentària, per posar algun exemple, mitjançant les espectaculars conquestes de la biotecnologia, la substitució de la feina humana més pesada per les mateixes màquines, etc., obren unes expectatives insospitades per a millorar la qualitat de vida, per a compartir el treball i per a superar les situacions de fam i de misèria al nostre planeta.

Situats en aquesta òptica, seria lògic canviar radicalment el mateix concepte d'atur. Ara per ara, l'atur és una mancança, un fet tremendament negatiu, amb conseqüències socials, econòmiques i psicològiques ben conegudes. Però si en comptes de donar una visió negativa de l'atur, es digués que allò que avui entenem per atur no és més que *temps «alliberat»* per les màquines a fi que

l'activitat humana s'ocupa d'altres coses més creatives, d'utilitat i de servei social, en l'àmbit de la cultura... En realitat, som a anys llum d'aquesta nova i engrescadora perspectiva sobre el concepte d'atur. I tanmateix, seria una perspectiva ben lògica. Però, malauradament, pel sistema de valors dominant avui dia ja no és tan lògic, perquè aquestes activitats no se situen en la lògica del sistema: la rendibilitat i l'excedent empresarial.

b) El teixit social "polaritzat" i un nou subproletariat.

Voldria deixar ben clar que el sistema, encara que no s'atreveixi a dir-ho en veu alta, té ben dissenyat el tipus de societat que necessita, el tipus de teixit social. Només cal veure algunes dades i treure'n conseqüències, molt poques i sols a títol de recordatori. Per desgràcia, hem d'esmentar coses que, de tan sentides, ja ens semblen un disc ratllat. Dades que en altres èpoques haurien estat notícia de primera plana ara només ocupen un racó del diari. Un exemple: que jo sàpiga, únicament un nombre molt reduït de diaris es va fer ressó d'un comunicat de la Comissió Europea sobre la Pobresa a la Comunitat Econòmica Europea. Deia així: «El nombre de pobres ha augmentat a la majoria dels països de la CEE fins a unes xifres que l'any 1985 arriben a un total de 45 milions». I l'expert de la CEE, Gérard de Selys, afegia: *<Europa tindrà, l'any 1992, el gran mercat de la pobresa, amb més de 54 milions de pobres en el conjunt dels dotze països de la Comunitat,>* (7).

Vegem algunes dades més properes a nosaltres, que exposarem telegràficament:

- CARITAS (1984): Només un 10 per cent de les famílies espanyoles acumula un 40 per cent de la renda, mentre que un 21,6 de les famílies, les més pobres, disposa d'un 6,9 del total dels ingressos

- Servei d'Estudis del Banc de Bilbao*, segons el *Avance de la Contabilidad Nacional* (1987): La renda per càpita espanyola se situaria en les 911.138 pessetes. Una xifra optimista, es comenta, que sols és un indicador i, en certa manera, un miratge. La realitat és que la majoria dels espanyols, uns 27 milions de persones, no supera aquestes mítiques 900.000 pessetes. I que, al contrari, n'hi ha 12 milions que sobrepassen amb escreix la mitjana; i 11,5 milions que viuen desesperadament, amb una renda anual inferior a les 500.000 pessetes. Uns altres 15 milions, que podrien coincidir amb la classe mitjana baixa, són a les portes de la renda per càpita i s'arreglen amb uns ingressos que oscil·len entre les 500.000 i les 900.000 pessetes. El grup que ultrapassa la mitjana nacional seria d'uns 8 milions i la classe privilegiada, formada pels afavorits de tota la vida i pels nous rics, tindria uns 4 milions de socis.

- Programa 2000* (PSOE, 1988): Les xifres que ens ha ofert recentment el Programa 2000 coincideixen substancialment amb les de CARITAS de l'any 1984. Recordem els 8 milions de pobres que, segons l'estudi de CARITAS, estarien sota el llindar de la pobresa segons els indicadors de la CEE, xifra una mica inferior a la d'aquest 30 per cent de les estimacions del Banc de Bilbao. D'altra banda, 4 milions estarien en situació de pobresa *severa o soluta* (al voltant d'un 12 per cent de la població total espanyola). Doncs bé, segons les dades del Programa 2000, d'aquests 4 milions 2,5 són persones que han accedit a la pobresa absoluta en perdre la feina (situacions d'atur de llarga durada). I d'aquests darrers, n'hi ha 1 milió que *no ingressa res* per cap concepte i 980.000 que tenen ingressos per subsidis o pensions inferiors a les 25.000 pessetes. Com ja ha estat comentat en un altre lloc. «La frontera entre l'atur i la pobresa s'ha esborrat». (9). Són les anomenades *noves formes de pobresa*.

•*Ministeri de Treball / Ministeri d'Economia / INE*: El capítol de l'atur, el de l'economia submergida, el de les pensions (400.000 ancians no cobren res) ens abocarien a una quantitat de dades sobradament conegudes, però no per això menys inquietants; es talviem-nos les cites. Igual que altres xifres, es refereixen a les situacions de màxima marginació i *d'alt risc*: bona part de la població gitana, prostitució marginal, drogaadició, població internada a les presons del país, jovent sense feina, aturats de llarga durada. i un llarg etcétera.

Em sembla que, a la llum de les dades aportades i de les reflexions insinuades, estem en disposició d'afirmar que ens trobem, almenys aparentment, davant un procés irreversible d'esquerdament del teixit social solidari. És a dir, no tan sols es consolida una societat dividida (emprant la terminologia de l'anàlisi de *classe*) en burgesos i proletaris, sinó una societat en què sorgeix i es consolida un nou sector que podríem anomenar *no-classe* (és el *subproletariat*, en paraules del sociòleg alemany Ralf Dahrendorf). Són els exclosos, que formen part de l'altra societat que no compta, que no parla, que no està organitzada. És un fenomen que rep el nom de procés de dualització o societat dels *tres terços* (els instal·lats, els emergents i els submergits, com els descriu gràficament Manuel Vázquez Montalbán).

a) D'una banda. es desenvolupa i es consolida una societat econòmicament integrada, cada cop més competitiva i agressiva. amb un gran dinamisme i capaç d'oferir benestar i estabilitat ràpidament creixents, però que ahora exigeix la màxima submissió als principis i regles de joc imposats pel sistema (*Mercat Total, món d'interessos* i de <competència>). Aquesta part «integrada» de la societat alberga sectors socials en aparença molt diferents -per nivells de renda, de consum i de poder-, que van des de les élites econòmiques, polítiques i socials fins als treballadors assalariats, que tenen una feina relativament estable i ben remunerada. En el conjunt d'aquestes classes socials existeix una certa homogeneïtat d'aspiracions, en mentalitat, en formes de consum (amb excepció, naturalment, d'aquelles que tot i pertànyer al sector de classes no estan d'acord amb el sistema).

b) A l'altra banda, a l'altra vessant de la societat, apareixen, al costat dels sectors històricament marginals i exclosos, els anomenats *nous pobres*: des dels aturats *sense retom*, els *submergits*, molts immigrants estrangers (africans en el nostre cas), un nombre creixent de jubilats i pensionistes, el món de la droga i de la prostitució marginal... És un sector, evidentment, que augmenta.

Si preferim la qualificació dels tres terços, el primer terç correspon a l'élite social, econòmica i política de la societat, relativament petita i principal beneficiària del sistema. El segon, el més nombrós, és el de les classes mitjanes professionals, els treballadors assalariats, amb llocs de treball més o menys estables «que aconseguen de participar, encara que sigui de manera secundària, d'una economia pròspera i del consum ingent que la societat els ofereix». El tercer terç ja l'hem descrit en la *no-classe*, sector en augment i atrapat pel *cercle viciós de la pobresa* i de l'exclusió social.

En tot cas, el cercle viciós de la pobresa i de l'exclusió social es va acomodant a les noves situacions. Per això parlem de cultura dual, d'hàbitat-habitatge dual, d'escola-ensenyament dual, d'oportunitats duals, etc. Les barreres institucionals que impossibiliten o fan molt difícil d'escapar-se del cercle s'endureixen per la lògica del sistema. Al mateix temps, els grups socials integrats es tanquen en la seva closca i en els seus privilegis. Els corporativismes adopten un tarannà insolidari i agressiu. Ser pobre no és moda. «No hi ha pobresa, diuen. La gent viatja, té una segona residència, omple els estadis, va als restaurants cars, a les discoteques, canvia de

cotxe, de pis...». Es l'excusa de sempre. Però el <,tercer terç» és en una altra banda, els exclosos socials s'amaguen.

«En realitat, la lògica del *Mercat Total*, portada fins a les darreres conseqüències, té per objectiu -ben dissenyat i programat- de mantenir satisfet un 75 per cent de la població a gratient de condemnar la resta de la humanitat a l'exclusió total»(10). Els exclosos no són rendibles políticament. A tot estirar, els assistiran amb ajuts d'infrasubsistència i en qualsevol cas s'utilitzaran mecanismes de control adequats per evitar els possibles abusos.

A fi d'il·lustrar aquestes paraules i sense ànim d'ofendre ningú, no em puc estar de transcriure part d'una entrevista a Rudolfo Paramio, un dels redactors del *Programa 2000* esmentat abans. Li exposaren que- «Avui és un axioma generalment acceptat que a l'Espanya socialista els pobres són més pobres i els rics, més rics. Ves quin futur...». Resposta: «S'ha de saber amb xifres. Hi ha una minoria de rics que són més rics. I no estic pas segur que els pobres siguin més pobres... però els dos terços de la societat han vist créixer el seu nivell de vida». No insinuem ni de bon tros que el senyor Paramio estigui a favor dels *tres terços*. Però és ben palés que persones vinculades d'alguna manera al sistema i molt ben informades no tenen més remei que reconèixer la realitat del procés de polarització que s'ha imposat dins el nostre teixit social, amb tot un ròssec de desigualtats, de frustracions, d'exclusió total. Les xarxes subtils del *Mercat Total*, ben a desgrat nostre, són aquí (11).

3. EN RESUM: PROBLEMES PLANTEJATS

EL PREVISIBLE ESCENARI SÒCIO-ECONÒMIC PER A LES PROPERES DÈCADES

El conjunt de l'anàlisi que fins ara hem tractat d'exposar permet d'arribar ja a unes conclusions que per alguns potser encara siguin unes simples hipòtesis de treball. De fet, disposem de suficient evidència per a afirmar que no es tracta de simples hipòtesis de treball sinó de realitats ja presents, de *problemes plantejats i no resolts*, tots els quals, junt amb altres qüestions que ometem per no allargar-nos excessivament, constitueixen alguns dels indicadors més significatius de l'*escenari socio-econòmic i cultural* que es perfila per a les properes dècades. Anar més enllà d'aquests primers vint o trenta anys seria exposar-nos a un risc perillós de mera especulació i de ciència-ficció.

Aquests indicadors (problemes plantejats i no resolts) es podrien enunciar així:

- Perspectiva de *treball escàs*, donant al treball el sentit que normalment ha estat acceptat fins ara: vinculació directa o indirecta al procés productiu industrial i als serveis clàssics. En línies anteriors ja hem parlat d'aquest fet, fent-nos ressó dels estudis de perspectiva elaborats per la CEE, l'OIT i per altres institucions internacionals. És a dir, que la introducció en massa de les Noves Tecnologies té, i tindrà encara més, un impacte molt seriós en la reducció de llocs de treball relacionats amb els processos productius i amb els serveis clàssics.

- Aparició de nous *llocs de treball*, ocupacions i professions vinculades a les Noves Tecnologies i, sobretot, a l'àmbit: dels serveis d'utilitat social i de la «indústria» del temps lliure. En qualsevol cas, les noves ocupacions exigiran, ja ho exigeixen, un alt nivell de professionalització, tant en la dimensió tècnica com en la cultural. I d'altra banda no és evident que l'aparició de noves ocupacions serveixi per a compensar la pèrdua dels llocs de treball tradicionals.

- Augment de *col·lectius socials condemnats a marginació i exclusió social sense retom* (jovent sense feina, adults expulsats del mercat de treball, jubilats amb pensions minses o nul·les) enfront d'altres grups ben instal·lats i amb llocs de treball d'alta qualificació professional i tècnica i de retribució elevada. I alhora hi haurà col·lectius que es veuran impel·lits a acceptar feines marginals, precàries, d'escassa o de nul·la qualificació, sense possibilitats de promoció professional : *societat dual*.

- Presència de *valors ètico-socials* (el món dels interessos) que pretenen legitimar i enfortir la dualització de la societat. La seva base ideològica rau en el culte al *pragmatisme possibilista* a termini immediat, propi d'una modernitat mal entesa, o en el fatalisme inherent a certa postmodernitat que només creu en solucions individuals o en el *campi qui pugui!*.

- Una *oferta educativa, pragmàtica, elitista*, ancorada en la vella cultura del treball, en la competitivitat absoluta, en la insolidaritat i en el triomf individual, de la qual només se'n beneficien els *dos terços*. En aquesta oferta educativa no hi tenen cabuda els valors de la solidaritat, de la cooperació, de l'autonomia personal, del servei social, de la creativitat.

- Utilització de les Noves Tecnologies sota la llei del més fort, sense contemplacions* i d'acord amb els interessos de les corporacions transnacionals i de la defensa militar. òbviament, sense

tenir en compte la limitació dels recursos del planeta, amb la consegüent degradació ecològica i de la qualitat de vida.

•*Una bretxa cada cop més ampla i més fonda entre el Nord i el Sud*, fet molt greu en aquests moments de fam i de desnutrició total per a centenars de milions de persones al costat d'una immensa riquesa acumulada a les regions privilegiades de la terra.

Aquests indicadors manifesten a bastament el possible escenari que ens espera si la imaginació, l'audàcia i l'alé utòpic no ens ajuden a trobar camins alternatius i a lluitar per obrir-los. De fet, aquests camins, i més sovint que no ens pensem, no són utòpics, perquè ja existeixen. Volem dir que també existeix un altre escenari, basat en una colla d'indicadors que actualment ja són verificables. Cal, doncs, referir-nos-hi breument.

Perquè precisament aquests indicadors diferents ens donaran la inspiració per a dissenyar les bases *d'un projecte de societat en clau d'utopia*. Vegem-los:

En contraposició a l'escenari del sistema, apareixen *noves sensibilitats i exigències socio-culturals* amb vista a una millor qualitat de vida, a la defensa de l'equilibri ecològic, a la pau, contra la discriminació de sexes... sensibilitats que no troben camins adequats dintre la cultura del sistema, ben al revés; més aviat son marginades, silenciades, manipulades i fins i tot perseguides. Sensibilitats que han de ser acompanyades per formes alternatives en l'àmbit ocupacional i de la producció (autoocupació, autoproducció) i per la creació de grups i de comunitats més autosuficients. Associacions de joves en lluita contra l'atur. Increment del treball cooperatiu i associat. Lluites sindicals contra les reconversions salvatges mitjançant propostes alternatives de reciclatge o de creació d'empreses autogestionades, etc.

Totes aquestes experiències i moltes altres del mateix caire ens serveixen de pòrtic per a passar a l'apartat següent de la nostra iniciativa i per a indicar els grans capítols del *projecte en clau d'utopia*.

4. ELS GRANS CAPÍTOLS D'UN PROJECTE DE SOCIETAT EN CLAU D'UTOPIA

Considerant tot el que hem exposat en els paràgrafs anteriors, podem veure que no partim de zero. Existeixen temptatives de noves experiències que al costat de reflexions col·lectives i personals ens permeten dissenyar aquests grans capítols que en cap cas no tindran la pretensió de ser receptes definitives. Es tracta d'oferir pistes per a continuar o per a iniciar un debat que exigeix la participació de molts de nosaltres, però sempre, si pot ser, partint de l'experiència (12).

Exposarem tot seguit els grans capítols del projecte en clau d'utopia, cadascun dels quals agafat separatament no resol res o ben poca cosa. Tots junts es complementen. De totes maneres, d'entrada convé fer una advertència metodològica: una cosa és la proposta de polítiques a curtíssim termini i una altra presentar propostes alternatives que s'han de programar a mig o a llarg termini però que en tot cas ja s'han de planificar ara. Perquè, de fet, no ens servirà de res que presentem opcions alternatives si alhora no lluitem per objectius que necessiten resposta urgent a curtíssim termini. De res no serviria, per exemple, un *pla d'ocupació juvenil* concebut com una mesura de xoc si no l'acompanyem de les cauteles necessàries perquè se'n puguin beneficiar a més llarg termini, mitjançant unes polítiques de formació adequades, els col·lectius de joves més desafavorits.

Tampoc no serviria de res la presentació de polítiques alternatives si al mateix temps no existeix una política de : *Mentrestant, què?* Parlem de les necessàries atencions assistencials per a subvenir a les situacions de manca derivades de l'atur, a través de subsidis, renda mínima garantida, ajuts a situacions límit. Si en aquest moment hi ha persones amenaçades de desnonament o per situacions extremes de fam física, perquè no disposen de cap mena d'ingrés i tenen deutes, no els direm pas: em sap greu però jo no faig caritat, jo no poso pedaços, jo vull dedicar el meu temps a la lluita ideològica que a llarg termini serà eficaç... Per ridícul que ens sembli, aquest és un discurs molt corrent, tots ho sabem prou. Avui dia tenim situacions d'extrema manca (i no sols al Tercer Món), de fam, de col·lectius especialment necessitats (ancians, joves sense feina, treballadors adults en atur de llarga durada, presons, món de la droga, immigrants africans...). És evident que tals mesures assistencials no ataquen les arrels de l'atur. Precisament per aquesta raó cal elaborar propostes alternatives a més llarg termini. De tot això en parlarem a continuació.

a) Per una política de «plena activitat»: un treball diferent i les ocupacions socialment útils

Aquest és el primer àmbit en què el projecte en clau d'utopia es més urgent, a causa de la impotència del "sistema" per a crear i garantir ocupació universal.

Hi ha acord a considerar que ni avui ni presumiblement en les properes dècades no serà possible *la plena ocupació per a tots els ciutadans a temps complet*, en el sentit keynesià i clàssic en què hom entén el concepte de plena ocupació. Ja hem parlat d'aquesta hipòtesi de treball en anteriors capítols. Vol dir això que només ens resta la solució assistencial per a aconseguir que l'atur sigui un mal "tolerable"? En realitat, les polítiques actuals de subsidi d'atur o d'assistència a situacions precàries o de pobresa no semblen tenir altre objectiu que alleujar les conseqüències provocades per la *manca de feina* .

Però de fet, no en falta pas, de feina. Si avui dia hom volgués atendre eficaçment els buits reals en el camp de la cultura, de la sanitat preventiva, de la qualitat de l'ensenyament, de la

cooperació amb les zones de la terra menys desenvolupades, de l'atenció a antics i nous col·lectius mal atesos (minusvàlids, població anciana...), dels serveis socials en règim de comunitats autosuficients i autogestionades... caldrien tants llocs de treball com els que s'han perdut per les reconversions o per la introducció incontrolada de les noves tecnologies; i encara en caldrien molts més si es planifiqués l'atenció de les noves necessitats culturals que forçosament aniran sorgint.

Daniel Bel, gens sospitós d'utopismes fàcils, s'atreveix a afirmar que amb les noves tecnologies no hi hauria d'haver bosses de pobresa en cap país. Diu textualment: "L'increment de la productivitat genera més riquesa, que és el que fa falta precisament per a pagar noves tasques en noves àrees que satisfacin *altres necessitats* del ciutadà. Avui dia cap societat, cap país -encara que sembli tot el contrari i encara que dir això sembli utòpic- no estem condemnats a tenir bosses s'atur i molt menys amb les noves tecnologies les quals, precisament, poden resoldre problemes abans impossibles. Tots els països, fins i tot els més avançats, són encara *lluny de tenir cobertes totes les necessitats*: els museus podrien obrir a la nit, per exemple; o per esmentar un altre camp, el nombre de persones ancianes augmenta en les societats avançades i, per tant, els serveis de salut que les atenen s'hauran d'ampliar. Però tot això requereix més productivitat, més riquesa... mes mitjans de finançament (13).

Recordem que les necessitats culturals, igual que les ocupacions *socialment útils*, han de ser estimulades, planificades, a través d'uns valors que encara no existeixen -excepte en persones i en grups molt reduïts-. Si acceptem la necessitat i el compromís d'atendre eficaçment aquests nous àmbits ocupacionals, podem afirmar que si una *política de plena ocupació* encara és una utopia, no ho és una *política que garanteixi la <plena activitat>*. Comunitats, famílies, veïnat, hauran de ser nous nuclis de treball i de producció. *El Treball, el lleure creatiu s'hauran de combinar d'una manera escollida lliurement*. Ningú no haurà de ser exclòs de l'exercici d'alguna activitat productiva o socialment útil.

Però «no hi ha diners», ens diuen repetidament, per a atendre aquestes necessitats i per a promoure altres ocupacions «socialment útils». Experts en la matèria (hem citat D. Bel) ens adverteixen que l'increment espectacular de la productivitat, gràcies a la introducció de les Noves Tecnologies, permetria de trobar, amb escreix, les noves eines de finançament adequades si existís una voluntat política, fiscal i cultural diferent del model imposat per l'imperi del Mercat Total.

Aquest és el primer àmbit en què el repte utòpic ha d'actuar, davant la impotència i la mesquinesa del pragmatisme realista propi del sistema. I això, si hi hagués voluntat política i cultural, té ja unes concrecions i propostes possibles que ben planificades es podrien introduir a poc a poc. Ho veurem en les propostes que exposem a continuació.

b) Treballar menys temps perquè puguin treballar més persones

Vella aspiració del moviment obrer que ara es posa plenament en relleu. És clar que no és la panacea universal. Però és una mesura complementària i en determinats casos pot ser una solució. L'objectiu clàssic de les organitzacions sindicals, «les 35 hores» pot ser bo en si, però mai no servirà per a pal·liar la manca de feina d'una manera significativa. La hipotètica reducció de cinc hores quedaria absorbida automàticament per l'alça de productivitat pròpia de la innovació tecnològica. Perquè la reducció del nombre d'hores laborals repercuteixi en el repartiment de la feina, ha de ser dràstica. Els experts parlen de 20 hores setmanals a principis del segle XXI.

En els darrers anys s'han presentat diferents propostes sobre la reducció de la jornada laboral, moltes de les quals són bastant simplistes i no tenen en compte les complicacions econòmiques i jurídiques d'aquesta mesura. D'altra banda, també hem sentit veus que diuen que no val la pena de plantejar-se el problema de la reducció de les hores laborals, atès que la història ens mostra que aquesta minva és un fet normal ja des de començaments del treball assalariat i que es continuarà produint sense necessitat de complicar-nos la vida. No neguem pas que fins ara hagi estat així i que possiblement aquesta tendència no cessarà. Però no és tracta d'això. Pensar que en les circumstàncies actuals la llei de l'oferta i la demanda, el simple ajust espontani dels factors econòmics, tindran en compte les noves variables de la nova realitat (crisi, innovació tecnològica, nova divisió internacional del treball, etc.) és el mateix que afirmar que aquests «ajuts espontanis» al llarg de la història no han estat acompanyats d'enormes costos socials. I els costos socials d'avui poden ser, ho són ja en determinats àmbits, molt superiors als antics, per raó del seu volum i del seu caràcter planetari (14).

Quan parlem de la reducció de la jornada laboral ens referim a una política econòmica i social intencionada, amb dos objectius molt precisos. En primer lloc, donar una resposta, sempre limitada i parcial, al problema de l'atur estructural i generalitzat, resposta que consistiria en el repartiment del treball. En segon lloc, aconseguir una mutació de la qualitat del treball humà, objectiu que tradueix una de les aspiracions més profundes de la persona humana: fer del treball, de l'ocupació en general, un factor de desenvolupament personal, de creativitat (14).

Lògicament, si el treball ha de ser compartit, la reducció de l'horari s'enfronta amb la necessitat tant d'un *canvi radical en els hàbits culturals* com d'una certa *compensació* salarial. Perquè és obvi que no tothom estaria disposat a reduir la seva jornada laboral si aquesta mesura li reduís alhora el seu poder adquisitiu, sense oblidar, naturalment, que la mutació d'aquests hàbits o una opció diferent en el nivell de vida poden ajudar a reduir la jornada laboral sense el requisit d'una compensació salarial significativa. Però la hipòtesi en què ens movem suposa que la reducció de la jornada de treball no s'ha de traduir en una minva dels ingressos. Per tant, s'imposa la recerca de fórmules complementàries per a conservar el mateix nivell de renda. No es pot demanar que tot sigui a càrrec de l'empresa si aquesta ha de mantenir la seva competitivitat; una part, potser sí, atès que la productivitat augmentarà. Caldrà introduir nous esquemes que no perjudiquin la competitivitat empresarial. *L'única solució possible* és que el conjunt de la societat es faci càrrec de la compensació salarial mitjançant *una assignació bàsica universal*, a la qual tots els ciutadans tindrien dret. Hi dedicarem els paràgrafs següents:

c) L'assignació bàsica universal: una renda desvinculada de la quantitat de treball

La reducció de jornada, el finançament de *les altres ocupacions d'utilitat social* només seran viables a condició de reconèixer el dret de tot ciutadà a disposar d'una *renda bàsica* (que no hem de confondre amb el dret a una *renda mínima garantida* o amb la *renda mínima d'inserció* d'estil francès, perquè aquestes són mesures de caire simplement *assistencial*). La renda bàsica (o *assignació social bàsica* o *salari ciutadà*) servirà tant per a finançar les ocupacions d'utilitat social lliurement escollides, que en el context d'una economia clàssica no són rendibles, com per a compensar la disminució salarial causada per la reducció de la jornada de treball. És a dir, que tot ciutadà tindria dret a una assignació bàsica universal per a tota la vida i per una quantitat de treball distribuïda durant tota la vida.

Un altre repte per a una política de futur que xoca evidentment amb totes les idees fins ara dominants, perquè la renda o el salari personal no dependran del tot, com fins ara, de les hores treballades. En una part molt important la renda personal de cada ciutadà provindria de la riquesa social produïda. A curt termini no cal dir que aquesta mesura és impossible. Ni els criteris fiscals ni els criteris culturals no l'accepten i els ciutadans tampoc no estan preparats per a assumir les noves responsabilitats socials que en tot cas acompanyarien l'assignació bàsica. I tanmateix els experts ens diuen que és una política cultural tècnicament possible. I cada vegada ho serà més en la mesura que les innovacions tecnològiques esdevindran una realitat generalitzada que repercutirà en la productivitat i, per tant, en l'augment espectacular de l'excedent empresarial. No oblidem que encara som a la prehistòria de *l'era tecnològica*. La resposta financera a aquests problemes no és simple. S'ha de cercar una fórmula fiscal per a constituir una caixa de garantia compensatòria. Són abundosos els estudis per a trobar una solució tècnicament viable del problema: des de les fórmules clàssiques entorn de l'*impost negatiu* (de caràcter purament assistencial) fins a una reforma global del sistema fiscal, que Gorz resumeix així en el treball esmentat.

«La caixa es alimentada per l'aportació d'un impost que igual que l'IVA o l'impost sobre els alcohols, els carburants, el tabac, etc., afectarà els productes i els serveis a la manera dels impostos diferenciats. És un sistema d'impostos que frenarà la baixa contínua del preu relatiu dels productes ràpidament automatitzables. Els afectarà més com més feble sigui la demanda social. Com que els impostos son deduïbles del preu de l'exportació, la competitivitat no serà perjudicada. El pagament real a les persones es compondrà d'un pagament directe (salari) i d'un pagament social que durant els períodes de descans garantirà per si mateix un nivell de vida normal».

Som conscients que aquesta explicació es molt esquemàtica i cal ampliar-la. Impostos sobre els robots, sobre la inversió tecnològica que estalvia les cotitzacions pagades a la seguretat social, impostos a les grans fortunes (estil francès), reassignació de recursos deduïts de les partides armamentistes i de les despeses públiques i privades sumptuàries, són altres fonts possibles per a finançar l'assignació bàsica.

En tot cas -ens ho recorda Adam Schaff més d'una vegada- si no acceptem aquest objectiu (per a començaments del proper segle), condemnem ja des d'ara milions de persones a «la inanició». I és ara mateix, amb una nova voluntat política i cultural, que s'hauria de començar a planificar una política fiscal diferent, una oferta educativa alternativa, coherent amb els nous valors i una remodelació progressiva de l'Estat de Benestar.

Però tot això serà difícil si no existeix l'alé utòpic.

d) Un nou teixit social, més participatiu, més descentralitzat

Un projecte en clau d'utopia i de valors solidaris es sempre un no rotund al tipus de teixit social polaritzat, dualitzat, incomunicat que hem pogut contemplar fa uns moments. He de dir-ho clarament, l'opció per un teixit social plenament solidari suposa en certa manera la ruptura amb el model social i polític actual. Caldrà encaminar-se cap a formes de participació molt de base, a formes de descentralització, de jerarquització en què les relacions verticals deixin d'existir per a donar pas a relacions plenament horitzontals. Projecte que ha d'incloure formes de convivència molt mes autosuficients que les actuals, en terreny cultural, de serveis socials. fins i tot en alguns àmbits de la producció.

Això en realitat no serà gens fàcil. perquè és un repte a les nostres inèrcies, a la nostra cultura de la passivitat i de la despersonalització. Serà difícil per als mateixos partits i institucions polítiques, tan ancorats en els valors jeràrquics propis de la vella societat industrial, Serà difícil per als subjectes històrics clàssics. alguns d'ells ancorats també en reivindicacions pròpies d'una societat i d'una problemàtica cultural que ja no és ni serà el que havia estat fins ara. Un repte més en clau d'utopia al qual. per sort, son àmpliament sensibles alguns dels nous moviments socials. Responsabilitat urgent, doncs, per als nostres partits polítics d'esquerra, excessivament preocupats a voltes per definir la seva pròpia identitat però amb escassa referència als nous problemes.

e) Nova oferta educativa i nous valors

Aquest capítol es el punt neuràlgic d'un projecte de societat en clau d'utopia. Cap de les nostres iniciatives no serà possible si no existeix una oferta educativa capaç de fomentar les noves necessitats culturals. capaç de connectar amb les necessitats del futur mercat de treball, capaç de transmetre valors que no es basin precisament en la competitivitat i en el món dels interessos.

Una oferta educativa que sens dubte hauria d'anar **molt** mes enllà de l'educació reglada, que hauria de depassar els límits de l'escola: educació compensatòria que sovint hauria de ser prioritària en una primera etapa, en règim d'alternança (treball pràctic/formació), educació d'adults, reciclatge constant ocupacional, sobretot per als col·lectius més marginats i en tots els àmbits de l'activitat humana. Oferta educativa que s'haurà d'impregnar de valors de solidaritat (per tant incompatible amb els models d'ensenyament elitista privats).

Una oferta educativa que s'haurà d'orientar fonamentalment a formar infants i joves més *autònoms*, amb una combinació adequada de coneixements manuals, tècnics, informàtics, de creativitat i, sobretot, de relacions interpersonals per a la cooperació i per a la solidaritat.

Una oferta educativa amb clara voluntat de canviar radicalment eis hàbits de consum: menys consum material i més consum cultural, la qual cosa generarà d'altra banda, un estalvi social per a finançar altres necessitats culturals,

Una oferta educativa que s'alliberi de l'imperi del Mercat Total, que abandoni la submissió tant a la compra/venda de coneixements i de títols com als interessos econòmics de torn.

Repte utòpic pero viable per als ensenyants, per a les comunitats educatives. Sense oblidar, és clar, una pregunta prèvia que exigeix una resposta seriosa: Qui s'ocupa avui, a curt termini, del *tercer terç* pel qual, tal com estan les coses, ningú no s'atreveix a apostar? Heus aquí l'utopia de futur condicionada per l'aposta utòpica de present, ara ja.

5. NOUS VALORS, NOUS OBJECTIUS

Amb tot el que hem exposat no s'esgota, ni de bon tros, *un projecte de societat en clau d'utopia*. Sota de cada una de les coses que hem presentat, més les que hi pugui afegir la imaginació utòpica, batega un nou tipus o model de civilització, de societat, que segurament tindrà a veure alguna cosa amb el que avui dia anomenem societat postindustrial. És evident que no serà la societat del simple lleure i sí que serà una societat de temps alliberat per a l'oci creatiu, per a la creativitat social, per a la cooperació solidària basada en nous valors i en nous objectius. Una cosa semblant a la «computopia», de Masuda: una societat en clau d'utopia que és possible precisament perquè les computadores substitueixen la feina no creativa dels humans i perquè en el si de la societat han sorgit altres valors i altres objectius, ara per ara -amb algunes excepcions- dins el regne de la utopia.

D'una manera precisa i sintètica resumirem els valor i objectius en clau de Mercat Total i en clau d'UTOPIA.

ESQUEMA DE VALORS I D'OBJECTIUS

PROJECTE MERCAT TOTAL PROJECTE EN CLAU D'UTOPIA

- Valors i objectius quantitativs

Valors i objectius qualitativs

- Creixement econòmic

Desenvolupament humà

- Valors monetaris i de consum indiscriminat

Valors i objectius interpersonals i personals

- Les Noves Tecnologies són sempre garantia de benestar

Avui per avui, l'ús de les NT fet pel sistema és causa de majors diferències i discriminacions entre Nord i Sud i en el si dels països desenvolupats

- Cal destinar els beneficis a l'augment dels processos productius i a la defensa del sistema
Cal destinar els guanys a la millora del medi ambient i al finançament d'activitats d'utilitat social i d'oci creatiu

- Renda mínima garantida (assistencial o de simple subsistència)

Assignació bàsica universal (Salari Ciudadà)

- Els recursos del planeta són il.limitats

La terra és una nau espacial que no pot consumir més del que té

- Teixit social centralitzat
Teixit social descentralitzat
- Societat dual (3/3)
Societat homogènia i amb igualtat d'oportunitats
- Projecte urbà
Projecte mes proper a la natura
- Projecte antropocèntric
Projecte ecològic
- Projecte primermundista
Projecte planetari

6. CONCLUSIÓ: PROJECTE NECESSARI I POSSIBLE

És obvi que no ho hem pas dit tot, ja ho hem repetit diverses vegades. Només donem pistes, importants evidentment, per a ser debatudes. Tanmateix seria perillós pensar que aquest intent de projecte en clau d'utopia és molt bonic per a somniar i prou. Seria perillós i enganyós fer cas d'aquells que diuen que "tot això de perfilar un futur alternatiu és massa complex i totalment impredecible". O quan diuen que plantejar alternatives no és més que un groller mil·lenarisme o un somni il·lusori i ingenu, merament una quimera.

Però podem afirmar sense vacil·lacions que la majoria dels que addueixen aquestes excuses o empren desqualificatius ho fan, conscientment o inconscientment, per legitimar l'actual ordre estabert. Així ens ho adverteixen aquells que no són pas sospitosos d'haver caigut en aquest parany: "La insistència en la impredecibilitat i la complexitat del canvi és, ben sovint, un intent de reduir-lo a una mera prolongació del present" (15).

Perquè nosaltres estem convençuts que ha quedat ben palès que tenim moltes raons per a cercar altres camins; principalment perquè no volem ser còmplices de la condemna que plana damunt milions d'homes i de dones, aquí i, sobretot, al Tercer Món, de viure en la marginació i en la exclusió social. No volem ser còmplices del fet que milions de joves siguin condemnats a una societat patològica.

No tenim cap raó per a creure que les polítiques actuals, sota l'imperi del Mercat Total, tal com les acabem d'analitzar, puguin oferir alternatives més bones. Ben al contrari. És possible, i no ho neguem, que en la història dels darrers anys els ajustos espontanis hagin servit en determinats moments i en determinades situacions per a solucionar problemes parcials o conjunturals. Això no obstant, hem dit amb tota rotunditat i claredat que no hi ha cap prova que demostrï que els ajustos espontanis de la llei de l'oferta i la demanda hagin contribuït a fomentar o a crear estructures estables d'igualtat en els diferents àmbits de la vida: cultural econòmic o de consum. Han servit per a crear riquesa - ningú no ho nega-. Però aquesta riquesa només ha beneficiat majoritàriament els grups i sectors dominants. Al costat seu, quants n'han quedat marginats, arraconats a la cuneta del progrés! I ningú, amb algunes excepcions, no se n'ha preocupat, no n'ha parlat, perquè no eren del sistema, perquè no tenien veu, perquè no eren rendibles.

En qualsevol cas, el projecte de societat en clau d'utopia no sorgeix del no-res, ja ho hem repetit sovint. Parteix d'unes experiències; s'ha de planificar ja des d'ara amb una nova voluntat política i cultural. Hem de lluitar perquè esdevingui realitat. Amb tots els debats que calguin, el moviment obrer s'incorporarà necessàriament a aquesta lluita. No oblidem que ha estat el moviment obrer al llarg de la seva història qui ha aconseguit que coses que dos-cents anys enrera eren simples utopies avui siguin realitats, però realitats seriosament amenaçades. En aquest sentit, el moviment obrer té un compromís molt fort si vol ser fidel a la seva història: dipositari d'una tradició impressionant de lluita protagonitzada per aquells que han estat els autèntics subjectes del canvi i de la mateixa història, no pot tancar els ulls davant les noves capes marginades, a les quals hom ha negat fins i tot la veu i la capacitat d'organitzar-se. Per aquesta raó es important l'obertura del moviment sindical i dels partits polítics als moviments socials, sovint mes propers i mes sensibles a les noves realitats.

Seria preocupant i tràgic que ens manquessin models alternatius en clau d'utopia i que fossim incapaços d'apostar per alguna cosa nova, diferent, encara que no sapiguem quan podrà ser realitat. Ben al contrari, incorporar a les nostres vides els objectius d'aquests projectes, en part o plenament, dóna sentit a les lluites de cada dia, al <mentrestant>. «De fet, la imatge que un grup

humà es fa del futur, modela tots els aspectes de la vida personal i social. Imatge que configura la seva pràctica social, que guia i sustenta el seu esforç personal i polític, la seva opinió pública, que influeix en l'orientació que prenen les seves relacions científiques, que defineix els models d'organització i de gestió, que inspira la relectura de la història, que influeix en la manera de fer art i en la forma que adopten les creences religioses» (16).

Totes aquestes raons i moltes més ens empenyen a apostar per un projecte de societat en clau d'utopia, projecte del qual encara resta molt per imaginar i per experimentar. Projecte que, considerat globalment, es inviable en el context actual. Però això no pot ser una excusa per a renunciar-hi. I encara més, el projecte tècnicament ja pot començar a ser planificat i dut a la pràctica, al menys en part, com ja està demostrat.

Sigui com sigui, ningú no ens pot impedir, a nosaltres i a tants altres, que visquem, ara ja, nous espais de llibertat i de creativitat, malgrat que sigui al marge i en contra del sistema, com unes illes en què anticipem allò que és l'objectiu de la nostra aposta. Illes que cada vegada seran més grans.

NOTES

(*) El text d'aquest Quadern té el seu origen en la Ponència presentada per l'autor en el VII Congrés de Teologia. Madrid. setembre 1988. La redacció no es la mateixa en tots els seus capítols. Alguns d'ells han estat ampliat. Les ponències del Congrés les publica "Misión Abierta".

(1) RIBA I ROMEVA, Carles. Nuevas Tecnologías. Sociedad Capitalista y Paro. Universitat Politècnica de Barcelona, 1984. pàg.4.

(2) RIBA I ROMEVA, Carles, obra citada. pàg.4.

(3) Vegeu «El nuevo liberalismo», a "NuestrosTemas"(El País. 19.5.85): CLERC. Denis, «La tiranía del mercado»,; JULIEN. Claude. «La moral del interés». LEPAGE. Henri. <,Mañana el capitalismo>, Alianza, 1984, FRIEDMAN. Milton. <,La libertad de elegir», Grijalbo. 1980. HINKELAMMEERT. F., «Del Mercado Total al Imperio Totalitario», Dei,. Costa Rica. 1987.

(4) SAÑA. H. «Neoconservadurismo y darwinismo social» a <El Independiente". 17.6.88.

(5) JAY. P. i STEWART, M.---Apocalipsis2000: ¿Decadencia económica y suicidio de la democracia? 1989-2000». Edaf. 1988.

(6) Vegeu GARCIA-NIETO. J.N.. «Los desafíos de una Sociedad Injusta», -XVI Semana de Estudios Vicencianos", Salamanca. 1988: i «Pobresa i exclusió social». CCJ. 1987.

(7) *'El Periódico---, 5.15.88.

(8) Vegeu "El País", 27.3.88.

(9) Vegeu GARCIA-NIETO. J.N.. «Pobresa i exclusió social». CCJ. 1987,

(10) ibidem, págs. 21-22.

(11) A"El Independiente", 19~8.88.

(12) Vegeu SCHAFF. A.. «Qué futuro nos aguarda», Grijalbo. 1985. ROBERTSON, J., Future Work, Gower. 1985. GORZ. A.. «Los caminos del Paraíso», Laia. 1986. GARCIA-NIETO. J.N.. «La crisis actual: análisis desde una perspectiva de futuro», Fundación Santa María. 1988.

(13) Declaracions recollides a "El Independiente---. 24.6.88.

(14) Vegeu GARCIA-NIETO. J.N.. "El trabajo repartido como alternativa" a "Acontecimiento". núm.7. gener 1987. TAHAR. G., "La reduction de la durée du travail", La Decouverte. París, 1985.

(15) LOZANO. J.M. i CORBI. M., "Nuevas Tecnologías, mutación silenciosa e irreversible" a LaVanguardia", 7.7.88.

(16) ibídem.

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94; correu-e:
espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>